

Historische Kring

Duiven-Groessen-Loo

Jaargang 19 nr. 1 maart 2002

Driepas

COLOFON

DRIEPAS

verenigingsblad van de Historische Kring Duiven-Groessen-Loo
verschijnt drie à vier maal per jaar. Losse nummers € 2,30.

Redactie

W.F.W.M. van Heugten
Th.M.J. Jonker
M.M. Rebholz

e-mailadressen:
Jonker.Loo@proton.nl
W.F.W.M.vanHeugten@ATX1800.nl

Bestuur Historische Kring

H.J.Th. Derksen, penningmeester (Duiven)
A.H.E. Janssen (Groessen)
Th.M.J. Jonker, secretaris (Loo) 6 2015
Th. Leicher (Duiven)
J.H.M. Verhey, voorzitter (Duiven)
J.F.H. te Witt, vice-voorzitter (Groessen)

Secretariaat: postbus 212, 6920 AE DUIVEN

Rabobank Duiven, rek.nr. 31.54.07.484

Postbank, rek.nr. 49.23.697

t.n.v. penningmeester Historische Kring, Duiven.

Het lidmaatschap van de Historische Kring kost € 12,- per jaar;

het partner- of gezinslidmaatschap € 4,80 per jaar.

Een abonnement op alleen DRIEPAS kost € 6,- per jaar.

Leden en abonnees buiten de gemeenten Duiven en Zevenaar betalen
€ 3,40 extra als bijdrage in de verzend- en portokosten.

Opzeggen van lidmaatschap of abonnement uitsluitend schriftelijk vóór 1
december van het lopende jaar.

Uit de uitgave mag niets worden overgenomen zonder schriftelijke toestem-
ming vooraf en zonder bronvermelding.

ISSN: 0921-5549

INHOUD

TWEEMAAL IN KAART GEBRACHT Jan van Eck	2
EEN VERGETEN GROEP M.P.J. Biermans-van Dongen, D.L.B. Boogaarts-Sniedt	11
DE SCHANS BIJ WESTERVOORT Th.M.J. Jonker	16
VERENIGINGSNIEUWS	18

Onder de titel 'Tweemaal in kaart gebracht' wordt in dit nummer de achtergronden geschetst van twee kadastrale systemen, die van het Kleefse en van het Franse kadaster. De schrijver van dit artikel Jan van Eck beschrijft en vergelijkt beide systemen omdat o.m. De Liemers eerst op de Kleefse en ongeveer een eeuw later op de Franse wijze in kaart is gebracht.

Verder vindt u een verslag van een aantal gesprekken over de jongemannen uit de gemeente Duiven die destijds als militair naar de Oost zijn gezonden en een stukje historie over De Schans bij Westervoort. Voor de leden is de uitnodiging en agenda voor de jaarvergadering op 7 maart a.s. ingesloten. Wij hopen velen van u bij die gelegenheid te ontmoeten.

Sla a.u.b. de laatste pagina niet over. Daar krijgt u informatie over de lezing in mei, als voorbereiding op de excursie in juni van dit jaar.

Redactie

TWEEMAAL IN KAART GEBRACHT

't Frans Kadaster (1832) vergeleken met 't Kleefs Kadaster (1731)

Inleiding

Evenals in verschillende andere Gelderse gemeenten is gebeurd, heeft de Historische Kring Duiven-Groessen-Loo het plan opgevat mee te werken aan de uitgave van de kadastrale atlas voor het grondgebied van de gemeente Duiven. Het betreft een bronnenpublicatie die door de 'Stichting Kadastrale Atlas Gelderland 1832' wordt uitgegeven.

In de atlas wordt een beschrijving gegeven van alle percelen en ieders rechten daarop naar de toestand van 1832, het jaar waarin het Kadaster voor geheel Nederland in werking treedt. De belangrijkste bronnen voor de gegevens in de atlas zijn het Proces Verbaal van Grensbepaling, het kadastrale Minuutplan en de Oorspronkelijke Aanwijzende Tafel (OAT).

Het bijzondere van het in deze atlas beschreven gebied is, dat de Gelderse dorpen Duiven, Groessen en Loo tot 1817 deel hebben uitgemaakt van het hertogdom Kleef. Daarmee zijn deze dorpen namelijk tweemaal kadastraal 'in kaart gebracht': in 1731 onder de vigeur van het Kleefs Kadaster en honderd jaar later -1832- in het nog onder Frans bewind ingestelde Kadaster.

Een mooie aanleiding tot een verkenning in DRIEPAS van het Franse versus het Kleefs Kadaster, waarbij het accent wordt gelegd op een vergelijk tussen de oorspronkelijke kadastrale kaarten van beide systemen. In het tijdschrift VAN TOEN NAAR NU van Heemkundekring "De Duffelt" verscheen in september 2001 een artikel hierover van Jan van Eck. Aanleiding was het verschijnen van de kadastrale atlas Ooy en Leuth-Kekerdom. De heer van Eck heeft zijn artikel graag beschikbaar gesteld, want wat de kadastrale geschiedenis betreft is er een grote gelijkenis tussen Duiven, Groessen en Loo in de Liemers en Kekerdom en Leuth in de Duffelt.

Het Frans Kadaster

Als in 1810 - als gevolg van Napoleon's veroveringsdrift - geheel Nederland bij Frankrijk wordt ingelijfd wordt alhier ook de Franse wetgeving van kracht. Tot deze wetgeving behoort de Recueil Méthodique des Lois, Décrets, Réglements, Instructions et Decisions. Deze - kortweg - Recueil Méthodique (RM) is een verzameling van wetten,

besluiten en circulaires betrekking hebbende op de inrichting van het kadaster, in de eerste plaats dienende als grondboekhouding ten behoeve van een evenredige grondbelastingheffing.

Tot aan het begin van de 19de eeuw worden grond en gebouwen hoofdzakelijk belast door middel van de zogeheten verpondingen. Bij dit systeem worden vooraf de door de Staat te

ontvangen inkomsten vastgesteld. Vervolgens wordt dit bedrag verdeeld over de verschillende provincies of departementen, die op hun beurt de steden en dorpen de op te brengen verplichtingen opleggen. Deze lokale eenheden ten slotte verdelen het op te brengen bedrag verdere over de eigenaren van de grond en de gebouwen. Probleem hierbij is de vaststelling van de waarde van het onroerend goed. Als deze is vastgesteld wordt die voor lange tijd gehanteerd; ook al is de werkelijke waarde na verloop van tijd gewijzigd. Het gevolg daarvan is een onevenredig verdeelde belastingdruk. De roep om verandering heeft tot gevolg dat in 1791 - vóór de Franse annexatie - de Raad van State opdracht geeft tot een experiment in de Meierij van 's Hertogenbosch met als doel een verbeterde - op meting berustende - grondboekhouding. In 1794 is de meting gereed, doch ten gevolge van de politieke omwenteling in 1795 - de Bataafse Republiek - wordt hiervan geen gebruik gemaakt.

Een nieuwe poging volgt na invoering van de wet van 20 januari 1807, gevolgd door een op 8 mei van dat jaar door koning Lodewijk vastgesteld reglement ter uitvoering van genoemde wet. Artikel 25 van dit reglement luidt: "*De landerijen zullen op een zelfde schaal en landmaat worden opgemeten*". De bebouwde kommen worden niet in kaart gebracht, hier wordt volstaan met schatting van de gebouwen. Dit werk - bekend als het Hollandse Kadaster - bestaat uit *maatboeken* (schetstekeningen), *verpondingskaarten* (percelen) en *aanwijzende tafels* (eigenaren). Het geheel is een mooi resultaat. Doch toetsing van deze

resultaten aan de Franse voorschriften - na de hiervoor vermelde inlijving bij Frankrijk - leidt tot afkeuring van het gedane werk.

In 1812 moeten de hiervoor bedoelde Franse voorschriften voor het kadaster voor het eerst ook in de Nederlandse departementen worden toegepast. In dat jaar verschijnt hiertoe - in letterlijke vertaling - een Frans-Nederlandse uitgave van de *Recueil Méthodique*. Het doel blijft - zoals reeds door Napoleon beoogd - een evenredige en billijke verdeling van de grondbelasting over de belastingplichtigen. Hiertoe is niet alleen noodzakelijk te beschikken over de namen van alle grondeigenaren, ook moeten alle gebouwde en ongebouwde vaste eigendommen worden gemeten en gekarteerd, geschat en geregistreerd, dit om de belastbare opbrengst van ieder perceel afzonderlijk vast stellen.

Dit omvangrijke en tijdrovende werk heeft twintig jaren arbeid gevegd. Met ingang van 1 oktober 1832 wordt het Kadaster op grond van de wet op de Grondbelasting van 2 januari 1832 (Staatsblad nr. 1) ingevoerd¹⁾. Het is met name de in 1785 in Kleef geboren en in 1815 tot Nederlander genaturaliseerde Johann E.P. Gericke geweest die, in zijn functie van Administrateur voor de registratie, het Kadaster en de Loterijen, deze invoering heeft gestimuleerd.

De percelen en hun rechtsgrenzen zijn weergegeven op het kadastrale minuutplan; de gegevens als eigenaar, grootte en belastbare opbrengst van deze percelen zijn vastgelegd in de Oorspronkelijke Aanwijzende Tafel (OAT).

De eerste blad-zijden uit het tweetalige *Recueil Méthodique/Methodique Verzameling* (1812), de oudste landelijke handleiding voor de kadastrering in Nederland (foto: Staring Centrum, Wageningen).

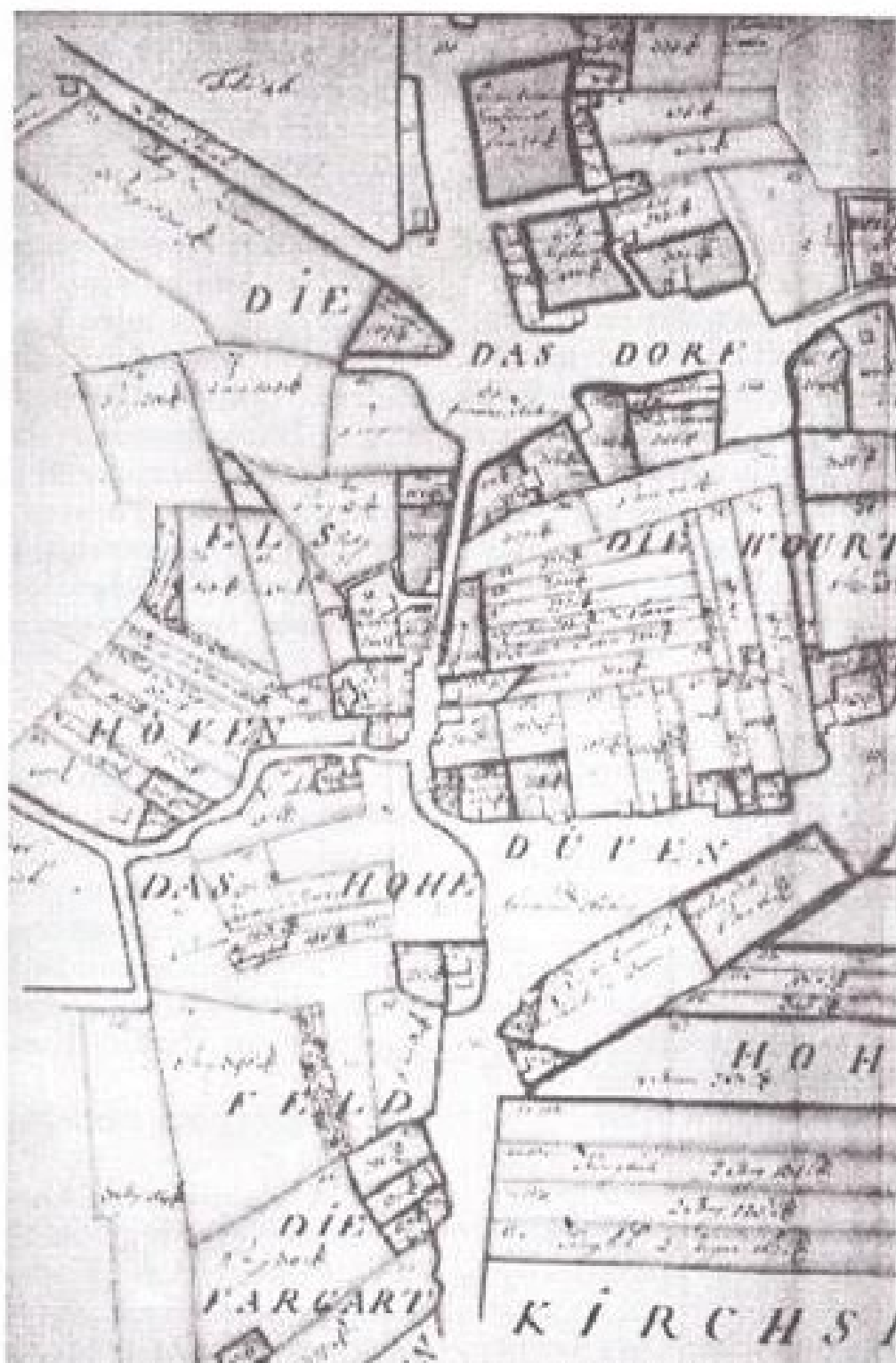
Het Kleefs Kadaster

Honderd jaar eerder - in 1731 - wordt in het hertogdom Kleef, deel van het koninkrijk Pruisen, overgegaan tot kadastrale opmeting en registratie van land, gebouwen en de eigenaten daarvan. Dit zogeheten 'Kleefs Kadaster' geldt als voorloper op het voor het merendeel 100 jaar later - zoals we hiervoor hebben gezien - aangelegde Europese grondkadaster. Tot het hertogdom Kleef behoort eveneens een aantal - thans tot Nederland behorende - gebieden en enclaves, waaronder de dorpen Leuth en Kekerdom in de Duffelt, de Liemers met de gemeenten Zevenaer en Duiven, de enclave Wehl, het stadje Huissen met Malburgen, de

Kleefse Waard bij Arnhem en Hulhuizen bij Gendt. Het in de kop van Limburg gelegen stadje Gennep wordt in dit verband als eerste 'aan de ketting gelegd'²² en in kaart gebracht (*Aymans, hfg. 7*). De hierbij opgedane ervaringen vormen de basis voor de verdere karteringsactiviteiten in het hertogdom Kleef. Een uitgebreide correspondentie is er aan voorafgegaan voordat Gennep letterlijk aan de ketting ligt. Uit deze briefwisseling blijkt duidelijk dat met de realisering van het Kleefs kadaster de intussen zeer oude strijd tussen de regering in het verre Berlijn en de in het bestuur van het hertogdom Kleef vertegenwoordigende standen over een rechtvaardige belastingverdeling en een nieuwe opmeting van het belasting-

plichtige land, naar het einde loopt (Aymans, blz. 15). De staat wil zelf over een nauwkeurig overzicht van het belastingplichtige land en belastingvrije land beschikken en niet meer afhankelijk zijn van de aangifte van haar onderdanen. Tientallen jaren lang heeft

de regering in Berlijn geprobeerd om via haar autoriteiten in Kleef dit overzicht te verkrijgen. Reeds in de 17de eeuw zijn er langdurige conflicten tussen de hertog van Kleef en de landadel met als inzet een nieuwe opmeting van het belastbare land.

Het centrum van "Das Dorf Düren" uit de Atlas Amt Liemers (1735), gereproduceerd in Des Landmeters Trots (Zutphen, 1974).

Ook toen al kostte het de onderdanen moeite om hun bezit bloot te geven. Over welke zo moeilijk verkrijgbare gegevens uit het hertogdom Kleef wilde Berlijn nu beschikken? Wel, het betreft het samenstellen van een kadasterlijst waarop kolomsgewijs de volgende gegevens dienden te worden ingevuld. De namen (in alfabetische volgorde) van degenen die land bezitten in het buitengebied; de woonplaats van de grondbezitters waarbij onderscheid diende te worden aangegeven tussen 'in het land' wonende eigenaren en die in het buitenland woonachtig zijn (en in dat geval waar); de oppervlakte van de grondstukken (onderverdeeld in akkerland en weiland met de oppervlakte in morgens en roeden); voor ieder grondstuk de vereiste hoeveelheid zaaigoed in schepels en spint; wie het land werkelijk exploiteert (boeren of burgers) en opgave van pachter en pachtsom. En tot slot - en daar zit de meeste pijn - dient een schatting te worden gegeven van de opbrengst der landerijen. Het blijkt voor het stadsbestuur van Gennep al moeilijk genoeg 'überhaupt' informatie van haar onderdanen te verkrijgen, om van nauwkeurigheid daarvan nog maar te zwijgen.

Lange tijd zijn de vele pogingen daartoe steeds weer op niets uitgelopen, omdat met name de landadel 'de poot stijf houdt'. Bij brief van 15 januari 1727⁽¹⁾ wordt door Friderich Wilhelm I bevel gegeven tot het onverwijld vervaardigen van een kadaster in Gennep. Uiteindelijk trekt de koning van Pruisen aan het langste eind en kan de staat in 1731 haar eisen doordrukken. Ze stuurt officier-ingenieurs naar Kleef met het bevel het gehele land perceel voor perceel nauwkeurig op te meten en te karteren. Deze kadastrale activiteiten

zijn in 1738 voor het gehele hertogdom gereed en ingevoerd. Het doel van het Kleefs Kadaster is het uit de weg ruimen van de vele onrechtvaardigheden van het achterhaalde belastingstelsel en het tegengaan van iedere vorm van bedrog bij de aangifte van de onderdanen.

Het in de betrekkelijk korte tijd van zeven jaar in kaart brengen van het gehele hertogdom Kleef is mede de verdienste van overste Gerhard Cornelis von Walrave, bevelhebber van het 'Corps des Ingénieurs' in Maagdenburg. Dit korps is een voor bijzondere opdrachten bestemde speciale eenheid van het Pruisische leger. Von Walrave is een in het buitenland opgeleide specialist en op het gebied van landmeetkunde een buitengewoon vakman. De noodzakelijke kennis heeft hij in Nederlandse dienst verworven, in welks leger hij reeds op zestienjarige leeftijd dienst neemt. Nederland is op landmeetkunde terrein toonaangevend, vooral sinds de uitvoering (1615) van een driehoeksmeting door Willebrord Snellius, een nieuwe methode van landmeten. Het hertogdom Kleef is dan ook onder leiding van Von Walrave niet volgens een traditioneel procédé in kaart gebracht, maar volgens de methode van de driehoeksmeting. Het Kleefs Kadaster kan worden gerekend tot de oudste en nauwkeurigste grondregistratie van Midden-Europa⁽²⁾.

Van Pruisen naar Nederland

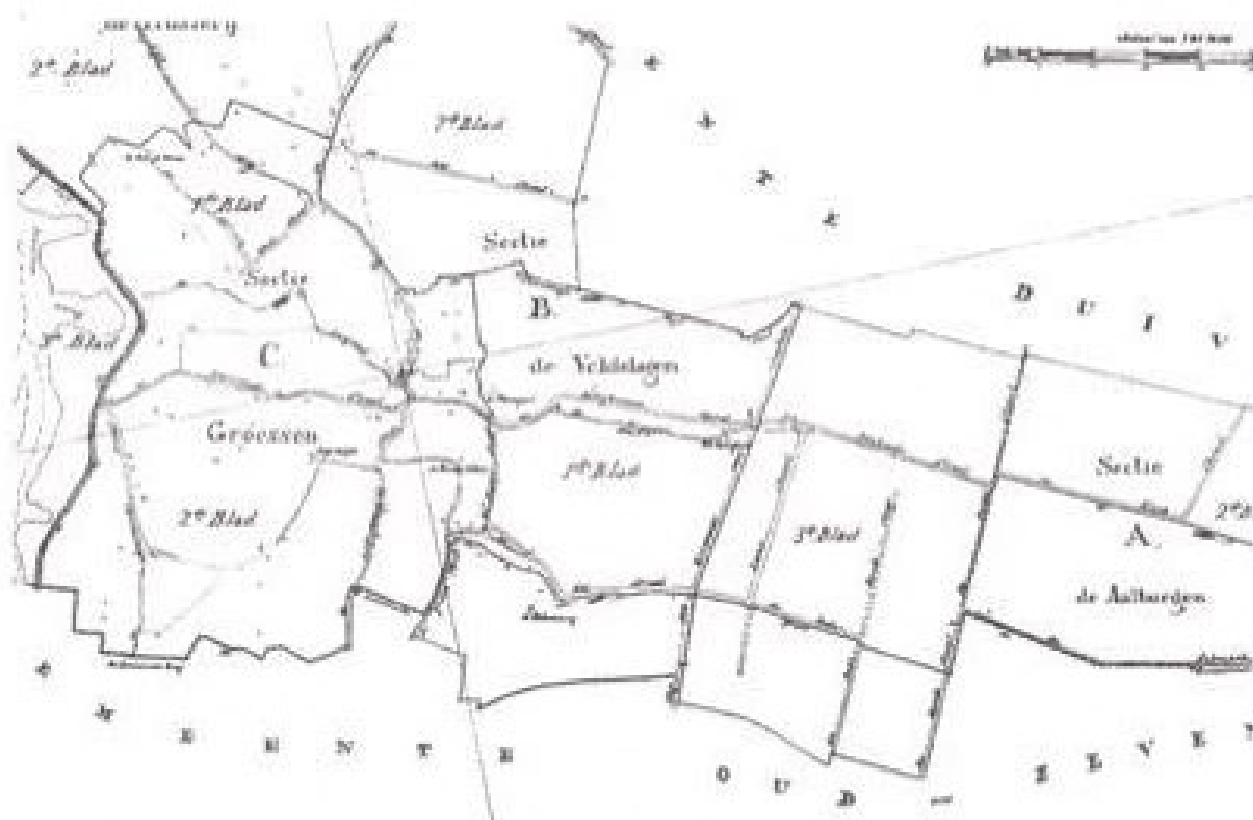
In 1815 komen in de Oostenrijkse hoofdstad Wenen de grootmachten van Europa bijeen met als agendapunt orde te scheppen in de chaos die Napoleon heeft nagelaten nadat deze zijn Waterloo heeft gevonden. Op dit 'Wener Congres' worden de eerder genoemde Kleefse enclaves waaronder Zevenaar,

Huissen, Hulhuizen, Lobith en 'de kop van Limburg' aan Nederland toegevoegd. Zo ook de Liemerse dorpen Duiven, Groessen en Loo die bij Traktaat van Imaart 1817 overgaan naar het koninkrijk der Nederlanden⁽⁹⁾.

De onder Frans bewind aangevangen kadastrale opmeting wordt op dezelfde leest geschoeid, na de onafhankelijkheid van Nederland, onder koning Willem I voortgezet.

Ongetwijfeld zijn bij de latere aanwijzing van de perceelsgrenzen aan de landmeters door de eigenaren eigen-

domsbewijzen of kaarten uit het Kleefs Kadaster getoond. De Liemers mag dan zijn deel geworden zijn van het Koninkrijk der Nederlanden, eigenaar en eigendom verandert daarmee niet. Echter formeel zijn de gegevens uit dit Kleefs kadaster bij de onder Frans bewind aangevangen en onder Nederlands gezag voltooide kadastrale activiteiten niet gebruikt. Dat stond de uniforme en in detail beschreven werkwijze in de 'Recueil Méthodique' niet toe.

Kadastrale Verzamelkaartplan Groessen (beschikbaar gesteld door A.W.A. Bruins, Zevenaar).

Het oorspronkelijke kaartbestand

Het minuutplan naar Frans model

Doelstelling

Minuutplans zijn de oorspronkelijke kadastrale kaarten waarop alle grond met gebouwen, erven, wegen en wateren zijn ingetekend. De doelstelling van de kaart is ieders eigendom - met het oog op de grondbelastingheffing - door middel van rechtsgrenzen zichtbaar te maken.

Inrichting van de kaart

Nadat de grens van de kadastrale gemeente is vastgesteld - de delimitatie - vindt de onderverdeling plaats in secties. Van beide activiteiten wordt een Proces verbaal opgemaakt. Bij de sectie-afbakening zijn zoveel als mogelijk aanwezige cultuur- en natuurgrenzen aangehouden, als waterloop, weg, dijk, ed..

Een sectie is binnen elke kadastrale gemeente aangeduid met een letter, te beginnen met de letter A, gevolgd door de ter plaatse bekende streeknaam van dat gebied. Een sectie kan uit meerdere bladen bestaan. Na inmeting van de gemeente- en sectiegrenzen maakt de landmeter een overzichtskaart van de kadastrale gemeente, het zogenaamde verzamelplan. Dan volgt de perceelsgewijze opmeting. Via inkleuring wordt aangegeven over welke percelen geen grondbelasting wordt geheven: voor openbare wegen: gebrande siena; voor kerken, kloosters, stadhuizen en waaggebouwen: kobaltblauw. De overige gebouwen zijn karmijn gekleurd en waterlopen Pruisisch blauw. Het aantal percelen is onder meer bepaald door het gebruik daarvan en de eigendom. Artikel 130 van de

'Recueil Méthodique' geeft de definitie van het begrip perceel: "Een perceel is een gedeelte gronds, grooter of kleiner, gelegen in hetzelfde kanton, hoeve of stede, bevattende eene zelfde soort van bebouwing en behoorende aan een zelfden eigenaar". "Om daartoe te geraken", zo vermeldt de Instructie van 29 oktober 1805, "werden alle grondeigenaars uitgenodigd, om opgave te doen, niet van hunne inkomsten, maar slechts van de hoegrootheid hunner landen. Deze tweede opgave scheen gemakkelijker te zullen bekomen worden, dan de eerste"(1) De eigenaar en de perceelsgebonden gegevens waaronder de grootte en de classificatie zijn geregistreerd in de per gemeente aangelegde Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel (OAT).

Huizen en andere gebouwen worden - slechts voor wat het grondoppervlak betreft - nauwkeurig op schaal opgemeten en in karmijn getekend op het plan. Watermolens worden aangegeven met een horizontaal rad; windmolens worden perspectiefgewijs getekend en - indien gemetseld - in karmijn afgezet op het minuutplan. Per gemeente en per sectie worden de percelen genummerd vanaf nummer 1, aanvangende vanaf het meest noordelijke punt van het plan.

Resultaat

Ongeveer 300.000 in kleur uitgevoerde kadastrale minuutplans vormen aaneengelegd - op schaal - de stukken van de puzzel 'Nederland'. De plans zijn conform art. 212 van de RM, aangelegd op 'dubbel olifants papier'. Per kadastrale gemeente is een overzichtskaart vervaardigd. De perceelsgewijze plans

zijn vervaardigd op de voetmaat van 1:5000, 1:2500 en 1:1250, afhankelijk van het gebied (steden, dorpen, landelijk gebied). De perceelsopmeting heeft plaatsgevonden op basis van een per gemeente opgezet driehoeksplan. De plans tonen via een kleur de percelen waarover geen grondbelasting wordt geheven en zijn per kadastrale gemeente en sectie ingericht. Het formaat is 67x 100 cm. In het schild is de kadastrale gemeente, sectie en het desbetreffende blad van de sectie vermeld, de naam van de landmeter en het jaar waarin de meting is verricht. De gemeentegrens is aangeduid door een punt-streep-lijn en een paarse bies; de sectiegrenzen zijn met een groene uitwassing (bies) aangegeven. Latere wijzigingen in de perceelsgrenzen zijn aangebracht op een kopie van het minuutplan: het bijblad. De als gevolg van mutatie vervallen kadastrale perceelsnummers zijn op het minuutplan met rode inkt onderstreept. De minuutplannen geven de oorspronkelijke situatie per 1 januari 1833 weer. De plans berusten thans in de provinciale rijksarchieven.

De Kleefse Kadaster kaart

Doelstelling

De kaart - onderdeel van het Kleefs Kadaster - dient om inzicht te verkrijgen in de eigendom van het bebouwde en onbebouwde land ter hervorming van het belastingstelsel. Met behulp van de kaart wordt duidelijkheid verschaft in het belastbare en belastingvrije land in dit verband.

Jurichting van het plan

De opmeting vindt plaats in de dan gangbare Hollandse oppervlaktematens:

morgen en roeden. 1 Hollandse morgen = 600 roeden = 8520 m²; 1 roede = 14 voet = 14,2 m². De kaarten zijn ingericht per rechtsgebied (stad, ambt of heerlijkheid). Elk rechtsgebied is verdeeld in meerdere bladen en met een folionummer aangeduid. Bij de indeling van de bladen heeft de landmeter zich laten leiden door natuur- en cultuurgrenzen. De percelen worden per kaart - telkens met het cijfer 1 beginnend - genummerd. Veelal is de schaal 1: 2141,5 gehanteerd. In deze schaal moet een morgen op papier steeds 2128 mm² en een roede steeds 3,547 mm² meten (*Aymans, blz. 38*). Afhankelijk van het grondgebruik worden de percelen ingekleurd: akkerland (oker geel), moestuin (terra cotta), hofakker/erf (donker grijs), heide (licht grijs), weiland (mosgroen), parken met bomen/struiken (groen met stippen), laagland/moeras (blauw met streepjes), straat/weg/veedrift (beige), sloten/beken/rivieren (hemels blauw) en gebouwen (rood). De gebouwen op de kaart zijn in perspectief 'naar het leven getekend', hetwelk de kaart een fraai en bijzonder karakter geeft.

Resultaat

Het Kleefs kadaster herbergt ruim 1000 kaarten - samengebracht in kaartmappen - en beslaat perceel voor perceel het overgrote deel van het toenmalige hertogdom: van het ambt Gennep in het westen tot het ambt Schermbeck in het oosten en van het ambt Zevenaar in het noorden tot het ambt Duisburg in het zuiden. Bij elk naar rechtsgebied aangelegd kaartbestand behoort een registerdeel dat een opsomming geeft van de kaarten van het desbetreffende rechtsgebied -stad, ambt of heerlijkheid - en aanvullende informatie biedt, met name over het grondgebruik.

Deze opsomming is gerangschikt naar dorp of gehucht en vermeldt de namen van iedere eigenaar en diens percelen - de perceelsgrootte en het gebruik daarvan - gerubriceerd naar zijn bezittingen (huis, boerderij, keuterij, enz.). Daarnaast wordt de belastingclassificatie vermeld. Aan het eind van de opsomming wordt het ongecultiveerde en onbelastbare land vermeld (heide, moeras, enz.) alsmede het land dat eigendom is van 'het Dorp' of in gezamenlijk bezit zoals van 'de Geërfden van...'. Met een kleur wordt per perceel het grondgebruik daarvan aangegeven.

De opmeting in beide genoemde Kadaster-instellingen is gebaseerd op een per gemeente opgezet driehoeksnet volgens de 'Snelliusmethode'.

Uit een vergelijkend onderzoek tussen de meetuitkomsten op de kaart van 1732 (Kleefs kadaster) en die op de actuele kadastrale kaart (Nederlands

kadaster) dezelfde situatie van Gennep betreffende, is aangetoond dat de opmetingen in het toenmalige Kleefs Kadaster zeer nauwkeurig zijn geschied⁽⁶⁾.

De Kleefse kaarten berusten niet als geheel in één archief, maar zijn verspreid opgeslagen in een aantal rijks- en gemeentearchieven alsmede in kerkelijke en privé-archieven, voornamelijk in het Rijnland (o.a. in het Hauptstaatsarchiv te Düsseldorf), maar ook in Nederland.

Ten behoeve van historisch onderzoek van velerlei aard - (historische) geografie, geschiedenis en planologie - bieden de minuutplans en OAT uit het van oorsprong Franse Kadaster en het kaartenbestand met registerdelen uit het Kleefs Kadaster een schat aan gegevens.

Jan van Eck, Leuth

Noten:

- (1) Behalve voor Lamburg, dat pas in 1839 een provincie van Nederland wordt.
- (2) Ketting: een door de Pruisische landmeter en zijn assistent gebruikt hulpmiddel bij het meten van de afstand. De schakels hadden een lengte van 30 cm.
- (3) G.A. Gennep, inv. nr. 335.
- (4) G. Aymans, *De regio Gennep aan de ketting*, Gennep 1988.
- (5) zie: *Uit de Eed van trouw aan Zijne Majestät den Koning van Pruisien ontslagen*, De Liemers 175 jaar Nederlands, juni 1991.
- (6) Een in 1988 door G. Aymans uitgevoerd onderzoek naar de nauwkeurigheid van de oppervlakte der percelen in verhouding tot de gehanteerde schaal in Gennep en Ottersum geeft een gemiddelde waarde voor een roede van 3,605 mm², respectievelijk 3,590 mm². Dit is een afwijking van de ideale waarde (een roede = 3,547 mm²) van 1,6% (Gennep) en 1,2% (Ottersum).

Naschrift

Wij hopen dat u in de loop van dit jaar kennis kunt maken met onze editie van de Kadastrale Atlas 1832. Als het zover is, wordt u bericht op welke wijze en tegen welke prijs u dit werk in uw bezit kunt krijgen. Een nauwkeurig nagetekende Atlas van het Ambt Liemers (1735) is nog steeds voor € 11,23 verkrijgbaar bij A.W.A. Bruins te Zevenaar (☎ 33 14 75) of in het gemeentehuis van Zevenaar.

Redactie

EEN VERGETEN GROEP

Indiëgangers uit de Liemers

Op enkele foto's uit de nalatenschap van de heer A. Snelder te Duiven, geschonken aan de Historische Kring, prijkt met grote letters het woord "Thuisfront" boven een aantal jongensportretten (zie afbeelding hieronder). Wie waren deze jongemannen op de portretjes en waar kwamen zij vandaan? Een vraag die naar niet veel later bleek, dankzij een ontmoeting met de heer J. Spaan uit Duiven een antwoord zou vinden tijdens een drietal inloopavonden.

Fancy Fair, gehouden in de kelder van de wijnfabriek van Bertus Willemsen, voor de jongens in Nederlands Indië. Het jaar is niet met zekerheid vast te stellen.

Onlangs had J. Spaan gehoor gegeven aan een oproep van het Staring Instituut informatie ter inzage te geven uit de periode die hij als dienstplichtig militair had doorgebracht in Nederlands Oost-Indië. De heer H. Krosenbrink, verbonden aan het Staring Instituut, was namelijk bezig met de herzie-

ning van zijn eerste publicatie over de Indiëgangers uit de Achterhoek en Liemers. En aangezien daarin veel uit de Liemers ontbrak, was het voor J. Spaan dé gelegenheid door zijn foto's en overige papieren medewerking te verlenen aan de vermelding van een vergeten groep.

De eerste (besloten) inloopavond op 19 maart 2001, waarop de heren J. Spaan en J.F.H. te Witt waren uitgenodigd, had een oriënterend karakter. Er werd allereerst een lijst van Indiëveteranen uit de gemeente Duiven opgemaakt en het bleek dat er in de periode 1945-1950 wel 67 jongens naar de Oost vertrokken waren. Dat waren er 31 uit Duiven, 29 uit Groessen en 7 uit 't Loo. Van hen gingen er 64 als dienstplichtige en 3 als vrijwilliger. Helaas keerden Willy Wolters en Wim Nijsen uit Duiven en Theo Goris uit 't Loo niet terug. In de gemeente Duiven herinnert echter weinig aan deze periode, alleen een glas-in-loodraam in de Groessense kerk doet dat.

Een tweede inloopavond op 23 april jl. werd gehouden om de overige Indiëveteranen, indien gewenst, de gelegenheid te geven met elkaar van gedachten te wisselen. Het werd een bijzondere avond, waarop vanuit verschillende invalshoeken herinneringen werden opgehaald, hetgeen een even kleurrijk als gekleurd beeld gaf. Niet zelden met een emotioneel karakter. Het zou te ver voeren de verschillende gespreksonderwerpen weer te geven, maar nagenoeg alle facetten van de reis naar en het verblijf in Indië en de terugkeer naar Nederland kwamen aan de orde.

Later attendeerde de heer F. Bisseling uit Duiven ons per brief op enkele andere nog te bespreken onderwerpen. Het geheel werd toegelicht met meegebrachte foto's, geschreven verslagen,

dagboekfragmenten, voorwerpen en tijdschriften. Wat de foto's betreft wist de heer J. Spaan zich nog een fotoportretgalerij achter in de Remigiuskerk te herinneren. Dat waren ook de portretten die wij terugzagen op de foto's van de heer A. Snelder over een door het Katholiek Thuisfront georganiseerde fancy-fair.

Om het mozaïek van indrukken te bundelen en tot een afronding te komen, werd voor de derde inloopavond op 12 november jl. tevens de heer H. Kroesenbrink uitgenodigd. Hij gaf een inleiding op zijn mogelijke publicatie, nu aangevuld met meer gegevens uit de Liemers en voorzien van een voor zover mogelijk complete lijst van namen van gesneuvelde jongens. Zijn boek, waarin de verhalen van de nog levenden een groot aandeel zullen vormen, zal ook handelen over de vragen: hoe kijk je nu terug op die periode en hoe was je terugkeer in de maatschappij?

Inmiddels heeft de gemeente Duiven positief gereageerd op het voorstel van de heer J. Spaan bij het herdenkingsmonument aan de Van Dorth tot Medlerstraat een bronzen plaquette met de namen van de drie slachtoffers te plaatsen. Dit zal voor de te lang vergeten groep oud-Indiëgangers veel betekenen; daardoor worden zij eindelijk voor de gemeenschap zichtbaar.

M.P.J. Biermans-van Dongen, Duiven
D.L.B. Boogaarts-Sniedt, Duiven

*Drie militairen zijn niet
teruggekeerd uit Nederlands Indië.*

*Wim Nijsen (rechts boven),
gesneveld 30-10-1948 te
Lengkongdjaja;*

*Theo Goris (links boven),
overleden 18-05-1947 te
Tjandjoer;*

*Willy Wolters (rechts onder),
gesneveld 06-09-1949 te
Bangjawangi.*

Jongens uit onze gemeente die als militair zijn uitgezonden naar Nederlands Indië (1945-1950).

Duiven

- Beerling, Wilhelmus Theodorus, ☆ 02-06-1928, † 08-04-1993
- Bisseling, Franciscus Theodorus, ☆ 04-09-1927
- Daams, Gerardus Johannes Theodorus, ☆ 30-06-1925
- Daams, Petrus Bernardus Gerardus, ☆ 26-05-1927
- Dieker, Johannes Wilhelmus, ☆ 18-02-1926
- Driessen, Wilhelmus, 25-03-1927
- Dulmen, Hendrikus Wilhelmus van, ☆ 05-08-1927, †?
- Gerichhausen, Theodorus Wilhelmus Antonius, ☆ 25-06-1927
- Gerritsen, Everardus Johannes, ☆ 26-04-1925
- Gerritsen, Hendrikus Antonius, ☆ 26-04-1927
- Hendriksen, Jan Hendrik, ☆ 04-08-1924
- Hooyman, Johannes Franciscus Wilhelmus, ☆ 31-01-1925
- Kemper, Johannes Albertus, ☆ 22-02-1925
- Kersten, Wilhelmus Johannes, ☆ 11-06-1925
- Kok, Johannes Wilhelmus, ☆ 02-06-1925
- Mulder, Gerardus, ☆ 27-08-1925
- Mulder, Theodorus, ☆ 14-03-1927
- Nijsen, Wilhelmus Franciscus Bernardus, ☆ 28-10-1925, † 30-10-1948
- Pasma, Gerhard, ☆ 15-01-1925
- Peters, Franciscus Theodorus, ☆ 12-04-1926
- Rutjes, Gerardus Johannes Theodorus, ☆ 13-12-1927
- Scheerder, Bernardus Everardus, ☆ 26-06-1928
- Snelder, Antonius Hendrikus Arnoldus, ☆ 10-12-1928
- Spaan, Johannes Hendrikus Remigius, ☆ 01-10-1928
- Steentjes, Wilhelmus Johannes, ☆ 02-03-1927
- Stevens, Mathias Hendrikus, ☆ 15-10-1925
- Verlangen, Everardus Gerardus, ☆ 10-05-1929, † 08-04-1993
- Verlangen, Gerardus Hendrikus Wilhelmus, ☆ 01-06-1925, † 21-04-1995
- Verlangen, Marinus Hendrikus, ☆ 11-09-1927
- Wieleman, Theodorus Cornelis, ☆ 21-05-1925, † 18-10-1980
- Wolters, Wilhelmus Theodorus, ☆ 04-02-1925, † 06-09-1949

Groessen

- Aaldering, Hendrikus Johannes, ☆ 15-11-1925, †?
- Aaldering, Johannes Theodorus, ☆ 23-10-1925
- Bisseling, Johannes Bernardus, ☆ 24-09-1925, † 18-05-1993
- Bolderen, Albertus Johannes van, ☆ 11-09-1922
- Boss, Johannes, ☆ 03-11-1927
- Derksen, Wilhelmus Hendrikus, ☆ 08-08-1925
- Driessen, Theodorus Albertus, ☆ 18-06-1927, †?
- Jager, Gerardus Johannes de, 13-04-1925, † 27-09-1982
- Jansen, Theodorus Wilhelmus, ☆ 19-11-1925, †?
- Janssen, Theodorus Johannes, ☆ 07-01-1925, † 13-10-2000
- Jong, Jan de, ☆ 15-11-1925

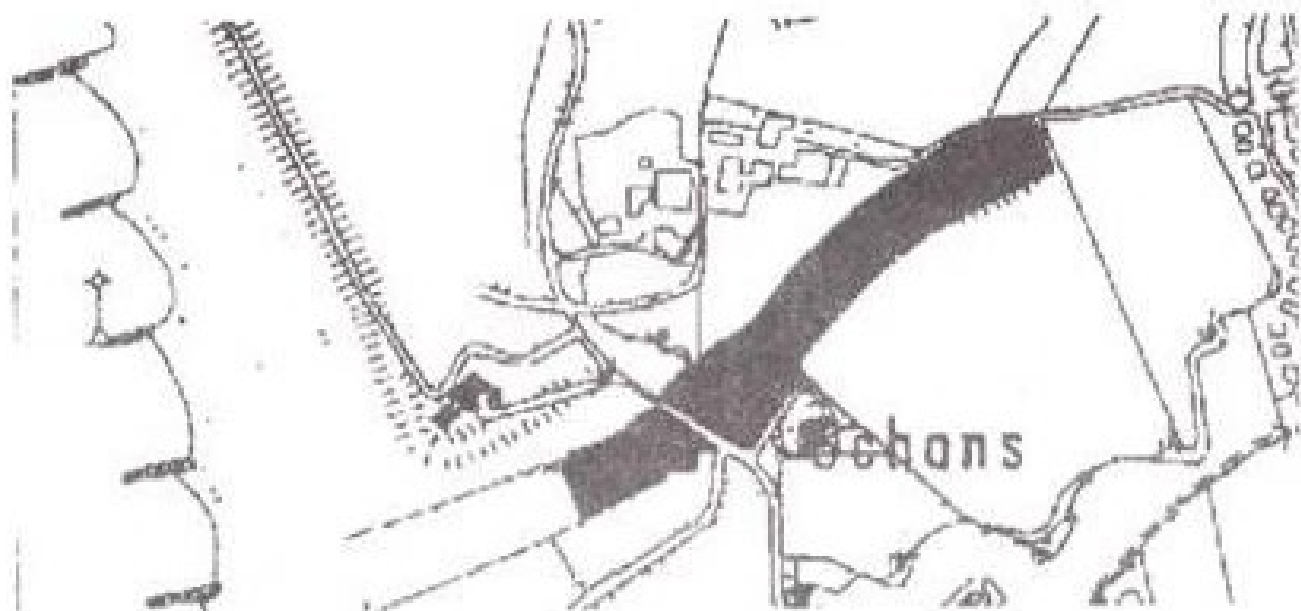
- Klappers, Wilhelmus Martinus, ☆ 07-11-1927, † ?
- Lentjes, Antonius Johannes Theodorus, ☆ 11-11-1928
- Moorman, Fredericus Wilhelmus, ☆ 27-11-1926, † 23-05-1996
- Peters, Johannes Hermanus Cornelis, ☆ 27-05-1925
- Raasing, Henricus Johannes, ☆ 18-05-1929
- Salemink, Arnoldus Theodorus Hermanus, ☆ 02-06-1922
- Salemink, Henricus Theodorus, ☆ 01-11-1925, † 03-01-1973
- Scholten, Johannes, ☆ 01-07-1917, † ?
- Scholten, Petrus, ☆ 12-12-1925, † ?
- Scholten, Theodorus, ☆ 27-04-1927
- Smits, Joseph Johannes, ☆ 10-05-1928
- Stevens, Johannes Arnoldus Bernardus, ☆ 05-01-1926, † ?
- Stokman, Andreas Gerardus, ☆ 17-04-1925
- Thuss, Bernardus Joseph, ☆ 30-12-1925
- Vedder, Anthonius Petrus Maria, ☆ 31-10-1926
- Vedder, Theodorus Petrus Maria, ☆ 24-05-1925
- Vermeulen, Theodorus Johannes Petrus, ☆ 19-01-1928, † ?
- Witt, Johannes Franciscus Henricus te, ☆ 03-07-1928

Loe

- Boerboom, Johannes Petrus, 26-05-1927, † 07-09-2001
- Dick, Wilhelmus Johannes Theodorus van, ☆ 03-04-1925, † 28-01-2000
- Goris, Theodorus Wilhelmus Maria, ☆ 08-09-1925, † 18-05-1947
- Holland, Antonius Wilhelmus, ☆ 04-06-1925, † 12-11-1997
- Janssen, Hermanus Johannes, ☆ 05-06-1928, † ?
- Tilleman, Hendrikus Johannes, ☆ 09-10-1925, † 14-09-1987
- Zweers, Lambertus Hermanus, ☆ 06-06-1925

Gegevens uit het Bevolkingsregister van de gemeente Duiven.

DE SCHANS BIJ WESTERVOORT

Vrij kort na de Tweede Wereldoorlog werden de Russen als een enorme bedreiging voor de vrede in Europa beschouwd. Teneinde zich te kunnen beschermen tegen een eventuele aanval uit het oosten werd op 17 maart 1948 het Verdrag van Brussel getekend, waarmee de West-Europese Unie ontstond. Kort nadien had blokkade van Berlijn plaats (1948). Op 4 april 1949 werd het Atlantisch verdrag getekend; de Noord-Atlantische Verdrag Organisatie (NAVO) was een feit.

De NAVO-verdediging was gebaseerd op een eerste weerstandslijn langs de rivier de Weser. In dat kader kreeg Nederland de verdediging opgedragen van Midden-Nederland. Uit kostenoverwegingen werd een waterlinie aangelegd tussen Nijmegen en Zwolle; kosten ca. 100 miljoen gulden. Dat was altijd nog minder dan het legeren van een divisie manschappen, tegen de geschatte kosten van 1 miljard gulden. Deze zgn. Ijssellinie bestond uit het onder water zetten van een strook

grond tussen Nijmegen en Zwolle, ong. 100 km lang en gemiddeld 500 m breed. Niet te diep, zodat er niet overheen gevaren kon worden, en niet te ondiep, zodat men er niet doorheen kon lopen. Als het land onder water gezet zou worden dan waren de watergangen en afasteringen onzichtbaar, maar er moesten wel honderdduizenden mensen en dieren worden geëvacueerd.

Om te zorgen dat er voldoende water beschikbaar zou zijn om het gebied te inunderen zouden de rivieren worden afgesloten. Daartoe lagen op drie plaatsen drijvende stuwen: in de Waal bij Bemmelen, in de Rijn bij Arnhem en in de IJssel bij Olst. Op de genoemde plaatsen werden dan de drijvende stuwen in de rivier gevaren, afgezonken en van een zanddam voorzien. Via een aantal inlaatwerken werd het hoge rivierwater in het gebied gebracht en door middel van stuwen werd de inundatiediepte bepaald. Een van de grotere inlaatwerken bevindt zich in het dijkvak

Kandia-Loo-Schans. Omdat het een kunstmatig object is in een waterkering die normaal gesproken van natuurlijk materiaal is gemaakt, noemt „de polder” het een *kunstwerk* en omdat het van militair belang is een *defensiekunstwerk*.

Het plan voor deze grootschalige inundaties is in 1949 in het diepste geheim opgesteld en was in 1952 beperkt inzetbaar. Het was zo geheim, dat van de vergaderingen geen notulen zijn gemaakt, en dat er bijv. in Westervoort drie aannemers aan hebben gewerkt, ieder voor een deel van het object, maar zo dat geen van de drie inzicht had in het geheel. In 1964 verdween het plan voor altijd in de prullenbak, want de Bondsrepubliek Duitsland was lid van de NAVO geworden en de eerste verdedigingslinie werd oostwaarts naar de Elbe verschoven. Van de naar schatting 750 inundatie- en verdedigingswerken is het merendeel gesloopt, behalve o.a. het inlaatwerk ter hoogte van de Schans. De windwerken en schuiven werden verwijderd, de koppen van de zes pijlers en de bovenzijde van de vleugelwanden gesloopt en de vloer hier en daar geperforeerd. In de buitendijkse schotbalksponning was een betonnen wand als waterkering aangebracht en in 1968 is het inlaatwerk met grond aangevuld en afgedekt. Aanvankelijk was het de bedoeling om - in het kader van de dijkverbetering - het kunstwerk geheel te slopen. Toen in oktober 1996 het geheel was vrij gegraven, bleek het veel kolossaler dan aanvankelijk was verondersteld en bovendien bleek het nog in redelijke staat te verkeren. Na overleg met de provinciale monumentenzorg en de adviesgroep is toen besloten het inlaatwerk als cultuur-historisch monument te handhaven. Aan de rivierzijde is het inlaatwerk afgewerkt als dijk, aan de

landzijde zal het open blijven voor bezichtiging.

Curieus is dat door de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden in 1739 werd besloten om op ongeveer dezelfde plaats, op de grens van het Gelderse en Kleef-Pruisische gebied, een inlaat-sluis te bouwen om het land langs de IJssel, tussen Westervoort en Doesburg, onder water te zetten. Dit was niet bedoeld als verdediging tegen Pruisen, maar tegen een Franse inval. Wel is, om moeilijkheden met Pruisen te vermijden, de sluis niet in de bandijk gelegd, maar er vlak tegen aan, in een zgn. *ringerling*. In tijd van nood kon de dijk dan worden doorgestoken. Blijkbaar had men in die tijd geen voorzieningen nodig om het rivierwater op te stuwen. Ter bescherming van de sluis werd een fort aangelegd, het fort Geldersoorth, dat in de herfst van 1742 gereed kwam. In de loop van de 19th eeuw is het fort gesloopt. In de grond bevinden zich nog restanten van muurwerken en in het terrein zijn nog delen van de gracht zichtbaar. Op ongeveer 50 m uit het *defensiekunstwerk* moet het 18th eeuwse inlaatwerk zich hebben bevonden, maar de restanten daarvan zijn nog niet gevonden.

Th.M.J. Jonker, Loo

Zo zag het inlaatwerk er uit in 1996, kort nadat het was uit gegraven (foto Th.M.J. Jonker).

VERENIGINGSNIEUWS

Bestuur

Tot de jaarvergadering in maart 2001 bestond het bestuur uit:

de heer J.F.H. te Witt vice-voorzitter

de heer Th.M.J. Jonker secretaris

de heer H.J.Th. Derksen penningmeester

mevrouw K. de Jong-de Baan

de heer A.H.E. Janssen

de heer Th. Leicher

Mevrouw K. de Jong-de Baan was aftredend en stelde zich niet herkiesbaar. De heer J.H.M. Verhey, kandidaat gesteld voor een bestuursfunctie, werd als zodanig gekozen.

Nadien maakten van het bestuur deel uit:

de heer J.H.M. Verhey voorzitter

de heer J.F.H. te Witt vice-voorzitter

de heer Th.M.J. Jonker secretaris

de heer H.J.Th. Derksen penningmeester

de heer A.H.E. Janssen

de heer Th. Leicher

Er is één vacature.

Jaarverslag van het secretariaat 2001

Het jaar 2002 zal in de geschiedenis van onze vereniging niet ingaan als een jaar met hoogte- en dieptepunten. Alles wat gebeuren moest, gebeurde, alles wat we - ook als vereniging - liever niet meemaken, is ons bespaard gebleven. Het bestuur aanvankelijk, onder een waarnemend voorzitter en later onder een nieuwe voorzitter, heeft de zaken als vanouds gaande gehouden en is nu al enige tijd bezig zich te bezinnen op richting en activiteiten van de vereniging als geheel en van de onderscheiden groeperingen binnen de vereniging. Wat daar uit gaat komen, is niet te voorspellen, er zal nog wel wat water door Rijn en IJssel stromen voordat nieuwe ideeën zijn opgeborreld en vervolgens gestalte krijgen in concrete voornemens.

Het aantal leden was tegen het einde van het jaar 2001 iets boven de 240 gekomen (245), maar niet geheel onverwacht, door enkele opzeggingen in december, aan het begin van 2002 weer gezakt tot 238. Het aantal abonnees is stabiel op 75 blijven staan, waarvan 54 betaalde abonnementen.

In het verslagjaar heeft het bestuur zeven keer regulier vergaderd, daarnaast is er een extra vergadering gehouden. Er zijn 133 belangrijke en minder belangrijke poststukken ontvangen. Er zijn 20 brieven verstuurd naar personen en/of instanties.

Activiteiten

Op de **Open Dag**, 7 januari, van het C.C. 't Eiland was het vanouds een komen en gaan in een gezellige drukte.

Over de drie zgn. **Open Avonden** wordt in een afzonderlijk relaas verslag gedaan, waarbij o.a. duidelijk wordt dat het bijvoeglijk naamwoord *open* dit jaar niet van toepassing kón zijn.

De **lezingen** trokken een sterk wisselende belangstelling. De eerste lezing, op 22 januari, waarbij de heer R.P.G.A. Voskuil aan de hand van dia's over *Geallieerde luchtfoto-spionage boven Nederland tijdens W.O. II* sprak, overtrof qua bezoekersaantal alle voorgaande en (vermoedelijk ook) volgende lezingen. Ruim tachtig belangstellenden waren op het onderwerp afgekomen, zij hebben er vast en zeker geen spijt van gehad. De tweede lezing werd gegeven door de heer G. Kouwenhoven, die met dia's en een vakkundig verhaal, hij is tenslotte stadsarchivaris, onze excursie naar Hattem voorbereidde. Die excursie naar Hattem vond plaats op 9 juni. Na een bezoek aan het Nederlands bakkerijmuseum, leidde een zeer deskundige VVV-gids zo'n negentien personen door straten en stegen, langs poorten, walmuren en huizen van het oude stadje. Daarvan is verslag gedaan in DRIEPAS nr. 2 (2001). Aan het *Moer-aete*, op 24 november, ging een excursie naar De Kop van Deelen vooraf, naar het Museum Vliegbasis Deelen. Ook daarvan is een verslag te lezen, in dit nummer.

Enkele van de minst opvallende activiteiten mogen ook wel eens genoemd worden. Dit jaar is een groepje vrijwilligers er in geslaagd een nogal forse verzameling knipsels te ordenen en in te plakken. En ver verwijderd van enige publiciteit is er tenslotte ook nog iemand die voor ons trouw elke week een exemplaar van de Duivenpost bewaart en de hele stapel aan het eind van het jaar inlevert.

Uit de **werkgroepen** is het volgende gemeld.

Fotografie: de hausse van plaatjes maken is voorbij, nog steeds worden er nabestellingen verzorgd. Het is erg lastig om de veranderingen door de werkzaamheden aan de Betuwelijn fotografisch vast te leggen. Momenteel is het op de begane grond erg moeilijk vast te stellen hoe de oude situatie was en waar men zich dan bevindt. Het blijkt mogelijk bij de voorlichter van de projectorganisatie luchtfoto's te verkrijgen. Daar zal werk van gemaakt worden. De werkgroep is uitgebreid met een derde lid, die zal trachten de veranderingen in Duiven fotografisch bij te houden.

Genealogie: de samenstelling van de groep is ongewijzigd, er wordt nog steeds regelmatig hard gewerkt. Inmiddels zijn de huwelijksakten 1811 t/m 1856, de geboorteakten 1811 t/m 1852, 1860 en 1861, 1886 en 1887, en 1892 t/m 1902 en de overlijdensakten 1811 t/m 1852 in computerbestanden ingevoerd. Voorts een groot aantal overlijdensadvertenties, bidprentjes, gegevens uit belastingkohiers en de volkstellingen (Groessen). Tot slot een aantal concordantiegegevens met betrekking tot de huisnummers in de drie kerkdorpen. Het bestuur en andere werkgroepen worden uitgenodigd gebruik te maken van de bij de werkgroep aanwezige informatie. De werkgroep voorziet dat op termijn de huidige hard- en software ontoereikend zijn om alle gegevens, ook beeldmateriaal, digitaal op te slaan.

Inloopavonden en Inventarisatie/documentatie: er zijn dit jaar, vanwege het delicate karakter, drie besloten bijeenkomsten geweest met oud-Indiëgangsters. Een verslag van deze avonden is opgenomen in dit nummer. Met de gemeente wordt gesproken over

de plaatsing van een plaquette voor de gesneuvelden bij het oorlogsmonument aan de Van Dorth tot Medlerstraat.

De werkgroep heeft in de loop der jaren zoveel materiaal verzameld, dat er een forse achterstand in de verwerking is ontstaan. Daarom heeft de werkgroep verzocht de zgn. Open Avonden door anderen te laten verzorgen, of op een andere leest te schoeien, zodat de geplande avonden kunnen worden gebruikt als werkavonden. Hiermee verschuift het accent naar inventarisatie/documentatie.

Veldnamen: heeft niets te melden.

Kadastrale Atlas: de Rabo-bank heeft f 1500,- overgemaakt, als sponsorbedrag voor het uitbrengen van deze atlas. Er is iemand gevonden, die bereid is de tekst voor twee hoofdstukken 3 te schrijven, voor elke kadastrale gemeente één. Nu moeten er nog intekenaars worden geworven.

Bestuur en werkgroepen hebben één keer gezamenlijk vergaderd.

Voorts is de vereniging vertegenwoordigd of betrokken geweest bij: de opening van twee tentoonstellingen in het *Liemers Museum (Zevenaar)*, de heropening van het vernieuwde *Rijksarchief in Gelderland (Arnhem)*, de presentatie van het boek met de genealogie van de familie Kleinpenning (Duiven), een dialezing voor de *Werkgroep Familie- en Boerderijgeschiedenis in Oost-Gelderland (Duiven)*, een 'studiemiddag' over het *Dunne gevoel* met een historische inleiding (Duiven), een dialezing voor de Rotary (Duiven), een lezing over de historie van Duiven en de St. Remigiuskerk (Duiven), twee dialezingen bij de *Dagopvang voor Ouderen (Duiven)*, een dialezing in de S.O.W.-kapel, de door de Rabo-bank georganiseerde sponsoravond (Groessen), de discussieavond over de concept cultuurnota (Duiven),

de feestelijke middag op de *Dag van de Vrijwilligers (Duiven)*. Er is dit jaar - om onbekende redenen - geen bijeenkomst van het *Verband van Historische Kringen in de Liemers* geweest.

Aanwinsten

- *Als onze levensweg ten einde loopt.*

Dit boekje, uitgegeven door de Cultuurhistorische Vereniging Zevenaar, over begraafplaatsen, begrafenis en begrafenisgebruiken in de gemeente Zevenaar is geschreven door de ook via ons blad bekende auteur Th.J.G. Goossen.

Het telt 96 pagina's en is geïllustreerd met foto's, kaarten en tekeningen, de laatste van de hand van Heidi Kraan. Het kost f 10,-.

- *Jaarboek Achterboek en Liemers 2002*, uitgegeven door de Oudheidkundige Vereniging 'de Graafschap', heeft een aardig evenwicht bereikt in de verdeling der onderwerpen over de twee regio's.

Uit onze regio, de Liemers, over een 16de-eeuwse vluchtelingendrukkerij in Groessen, over 18de-eeuwse dalmatieken in Duiven, over de inkwartiering van Hannoveraanse militairen in Aerdt (1794), over een ongeoorloofde kerkelijke collecte in Didam (1825), over voetboden in de Liemers in de 18de en 19de eeuw, over de geschiedenis van het Pius X-complex in Didam, over een Liemers weekblad (Liemers Lantaern/Lantaren), over kermisvieren in de Liemers en in dialect over hof en heerd uut de dertiger jore. Maar vlak ook de acht Achterhoekse bijdragen niet uit. Kortom, u krijgt veel (144 pagina's) waar voor uw geld. Dus kopen en lezen! Het Staring Instituut te Doetinchem neemt graag uw bestelling op. Ook bij een plaatselijke boekhandel kunt u terecht.

- *'t Naokommertje, Liemers dialect in Westervoort*, deel 2, 80 pagina's, uiteraard geïllustreerd door Harman.

Prijs f 23,00.

Een feest van herkenning voor degenen die bekend zijn met het Westervoortse maar ook met het Loose, Groessense of Duivense dialect, een hart onder riem voor degenen die meehelpen het dialect in stand te houden door het te spreken.

- *Twee bierviltjes van de Duivense brouwerij De Star* (zie afb.) ons ge-

schonken door de heer C.J.M. Otten. Omstreeks 1918 werd de brouwerij van de firma C.C.G. Otten door Heineken uitgekocht, zodat de viltjes van vóór die tijd moeten zijn, hetgeen in overeenstemming lijkt te zijn met het lage telefoonnummer 3. Hartelijk dank voor deze verrassing.

- *De Gouden Eeuw van Gelre*, een tweedelige rijk geïllustreerde uitgave bij de gelijknamige tentoonstelling in Nijmegen en Zutphen.

Najaarsexcursie

Na alle enthousiaste reacties op onze eerste najaarsexcursie was het duidelijk: zo'n evenement vraagt om herhaling. Op zaterdag 24 november waren 25 personen verzameld voor een tochtje naar de Kop van Deelen, waar sinds afgelopen zomer het *Museum Vliegbasis Deelen* in de voormalige onder-officiersmess van de KLU is gevestigd. Men kan hier alles te weten komen over de geschiedenis van de vliegbasis zelf. Begonnen als 'airstrip' voor rondvluchten boven Arnhem werd Deelen onder Duits bewind uitgebouwd tot een oorlogsvliegveld, dat een grote rol heeft gespeeld tijdens W.O. II. Tot 1995 was Deelen in gebruik bij de Koninklijke

Luchtmacht. Een deel van de expositieruimte is voor de DAEG, een stichting die zich bezig houdt met de lucht oorlog boven Nederlands grondgebied tussen 1939 en 1945 en die al diverse vliegtuigwrakken heeft opgespoord en geborgen. Kortom, op Deelen was (en is) veel interessants te zien en vooral ouderen herkenden veel van vroeger. Na een uitermate boeiende rondleiding vertrok het gezelschap op het einde van de middag in zeer dichte mist naar 't Loo, waar we gastvrij ontvangen werden in zaal Berentsen. Na een drankje, aangeboden door de penningmeester, kon iedereen genieten van een uitgebreid en zeer smakelijk boerenkoolbuffet. Er werd veel en lang nagepraat. Een geslaagde excursie.

Aan de boerenkoolmaaltijd, Onze voorzitter (rechts) geniet nog na.

Tentoonstellingen

- In Museum Catharijneconvent te Utrecht is van 5 februari tot en met 26 april 2002 de restauratie te volgen van vier 17de-eeuwse meesterwerken.

Het betreft een serie portretten die de Utrechtse caravaggist Hendrick ter Brugghen in 1621 schilderde van de evangelisten Lucas, Mattheus, Marcus en Johannes. De schilderijen uit het bezit van Historisch Museum de Waag in Deventer zijn wegens een verbouwing te zien in Museum Catharijneconvent. Op dinsdag, donderdag en vrijdag van 10.00 tot 12.00 en van 14.00 tot 16.00 uur kan het publiek de restauratie volgen. De restauratoren zijn Milko den Leeuw en Ingeborg de Jongh. Na restauratie zullen de schilderijen nog het hele jaar te bewonderen zijn in Museum Catharijneconvent, Lange Nieuwstraat 38 (☎ 030 231 72 96).

- In het Liemers Museum is van 10 maart t/m 14 april de tentoonstelling *They called us Indians ...* te zien. Het is een klein opgezette tentoonstelling, welke een indruk wil geven van de indiaanse kunst van tegenwoordig. Van 28 april t/m 2 juni - in hetzelfde museum - komt het *Verdwenen Verleden* van Bergh aan bod. En daarna de *Post-geschiedenis van de Liemers* van 16 juni t/m 15 september.
Houdt de aankondigingen in de lokale en regionale pers in de gaten.

Ontvangen: het voorjaarsprogramma van het G.O.C., waarin o.a. een cursus *Genealogie voor beginners* in Arnhem of Doetinchem, een cursus *Genealogie en computer* in Zevenaar. Ter inzage bij de secretaris.

Lezingen van de A.W.N. te Arnhem

- 10 april 2002: dr. T. Derks spreekt over *Romeinse zegeldoosjes en de latinisering van het Bataafse platteland*.

Zegeldoosjes zijn kleine bronzen doosjes die dienden ter bescherming van een in was gedrukte zegel, waarmee in de Romeinse tijd teksten konden worden verzegeld. Tot voor kort waren dergelijke doosjes vooral bekend door vondsten in Romeinse militaire legerplaatsen en administratieve centra. Maar bij een recente inventarisatie bleek een opvallende aantal in Bataafse nederzettingen te zijn gevonden, hetgeen een nieuw licht werpt op het schrift- en taalgebruik bij de Bataven.

- 8 mei 2002: drs. K. Vlierman behandelt *Scheepsarcheologie*, deze spreker zal een overzicht geven van scheepstypen van de voormalige Zuiderzee en de daarin aangetroffen uitrusting en inventaris.

Ook wordt aandacht geschonken aan middeleeuwse rivierschepen, zoals vaartuigen uit Meinerswijk, Deventer en Tiel.

Alle lezingen worden gehouden in Cultureel Centrum De Coehoorn, Coehoornstraat 17 te Arnhem (tegenover het NS-station). Toegang € 1,20.

JAARROOSTER 2002

	donderdag	donderdag	donderdag	zaterdag	dinsdag
	algem. verg. werkgroep- pen	open avond of lezing	jaarvergade- ring	excursie	genea- logie
febr					26
mrt		21 o.a.	7		12/26
apr		18 o.a.			9/23
mei		16 lez.			14/28
juni				8	11/25
juli					
aug					
sept		19 lez.			10/24
okt					8/22
nov	7	21 o.a.		najaar	12/26
dec					10

11 t/m 15 febr. voorjaarsvakantie; 31 mrt. - 1 april Pasen; 29 apr. t/m 10 mei meivakantie; 19-20 mei Pinksteren; 8 juli t/m 23 aug. zomervakantie; 21 t/m 27 okt. herfstvakantie; 23 dec. t/m 5 jan. 2003 kerstvakantie.

De lezingen zijn - in afwijking van een oude traditie - dit jaar bij wijze van proef op donderdagavond.

De lezing op 16 mei zal worden verzorgd door de heer H.B. Demoed uit Zutphen. Hij geeft aan de hand van dia's een inleiding op onze zomerexcursie naar Zutphen, die op 8 juni zal plaatsvinden. Daarbij zal de heer Demoed onze gids zijn tijdens een stadswandeling.

